

ГЕНЕЗА ТА ЕВОЛЮЦІЯ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР У ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ СВІТІ

Аналізуються процеси виникнення та становлення діалогу як такого, його генеза й формування в галузі культури. Особлива й основна увага приділяється еволюції діалогу культур у добу цивілізаційної глобалізації. Показана роль ЮНЕСКО в розвитку діалогу культур.

Ключові слова: діалог культур, глобалізація, цивілізація, еволюція, культурологія, ЮНЕСКО, сталий розвиток світу.

Анализируются процессы возникновения и становления диалога как такового, его генезис и формирование в отрасли культуры. Особенное и основное внимание уделяется эволюции диалога культур в эпоху цивилизационной глобализации. Показана роль ЮНЕСКО в развитии диалога культур.

Ключевые слова: диалог культур, глобализация, цивилизация, эволюция, культурология, ЮНЕСКО, постоянное развитие мира.

The processes of origin and becoming of a dialogue in the sphere of cultures as it is, its genesis and formation are analyzed. The particular attention is focused on evolution of the dialogue of cultures in era of civilization globalization. The role of UNESCO in the development of the dialogue of cultures is shown.

Key words: the dialogue of cultures, globalization, civilization, evolution, cultural studies, UNESCO, permanent development of the world.

У сучасних умовах глобалізаційно-цивілізаційної еволюції заслугою стало розв'язання світової спільноти є діалог культур. Тому на часі для дослідників аналіз джерел та трансформаційних процесів діалогу культур. Можна з певною мірою впевненості стверджувати, що історія земної цивілізації у своїй основі являє собою діалог людей, народів, культур. Адже діалог є своєрідним здійсненням комунікаційних зв'язків, умовою взаєморозуміння людей, народів та культур. Взаємодія культур, їх діалог — домінанта розвитку міжетнічних, міжнаціональних відносин. І навпаки, коли в суспільстві наявні міжнаціональне напруження, міжетнічні конфлікти, то діалог між культурами ускладнений, а взаємодія культур може мати лише обмежений характер у полі міжетнічної напруженості певних народів, носіїв певних культур.

Історію культури людства можна трактувати як тривалий процес усвідомлення взаємозв'язків «ми — вони». Хронологічно перша міжплемінна комунікаційна програма людини в галузі культури була своєрідним відторгненням. З часом родоплемінний ізоляціонізм, як це дивно не звучить, відіграв консолідуючу роль у становленні первісного колективу. Адже в ті давні часи невизнання представника іншого пле-

мені було типовим для світогляду древніх греків, які «...гостро відчувачи права громадянина, могли зовсім не відчувати прав людини» [2].

Аналіз історичних процесів взаємодії культур, як з'ясувалося, був набагато складнішим, ніж це здавалося на перший погляд. Вважалось, що відбувається елементарне «перетікання» досягнень високорозвинутої культури в менш розвинену. А це, начебто, у свою чергу, було підґрунтям для висновків про взаємодію культур як джерело прогресу.

Насправді ж, діалог культур передбачає активну взаємодію рівних у правах суб'єктів. Такого роду взаємодія культур і цивілізацій повинна за логікою сприяти збагаченню різних культур. До того ж, як свідчить історичний досвід, діалог культур усе частіше поставав як фактор примирення, що дозволяв запобігти війнам та конфліктам. Указаний фактор сприяв зняттю напруження, створенню обстановки довіри та взаємної поваги. З часом діалог культур як соціальне явище ставав усе актуальнішим. Теорія та практика діалогу мають глибокі історичні корені. Давні тексти культури Індії, наприклад, трактують ідеями єдності культур і народів, макро- і мікросмосу, ідеями усвідомлення сили краси людини та роздумами про суспільство й Усесвіт.

Як відомо, історія гуманітарної думки в ракурсі усвідомлення етнокультурного різноманіття людства зароджується у філософії Давньої Греції. Сутність діалогу вивчали давньоогрецькі філософи-софісти, Сократ, Платон, Арістотель, філософи доби еллінізму. Показово, що історія діалогу в їх творах базувалась на духовних підвалинах культури. При цьому плюралізм та рівноправ'я думок, загальнолюдські принципи, свободи й суспільні цінності вони визнавали як домінуючі.

Як відомо, духовна культура розвивалася в нерозривному зв'язку із релігією. Саме тому діалог культур — «це не просто взаємодія народів, а й їх глибокий містичний зв'язок, укорінений у віросповіданні» [18]. Таким чином, діалог культур тісно пов'язаний із діалогом релігій. Апостол Павло підкреслював: «Слід мислити по-різному, щоб виявились із вас найвправніші» [21]. Крім того, слід пам'ятати, що одновимірний раціоналізм думок може призвести до спрощеного або помилкового висновку. Як вербальна форма взаємин, діалог передбачає певну спільність простору й часу, співпереживання та порозуміння. Діалог у соціумі часто за формою являє собою певну форму культурологічної або релігійно-філософської думки. Якщо співрозмовники керуються в діалозі морально-етичними, праведними іпостасями, сповідують ідеали правди й добра, то такий діалог забезпечував, зазвичай, взаємовигідний успіх. Зауважимо, що на той час християнство, заперечуючи поділ на «своїх» та «чужих», пропонує встановити рівність: станова, етнічну: «...немає ні іудея, ні язичника, ні раба, ні вільного, немає ні чоловічої статі, ні жіночої, оскільки всі ми одне в Христі Ісусі» [20].

З часом нова міжкультурна основа діалогу на християнському підґрунті оформлюється в теолого-історичне вчення Августина. Для нього були характерні спроби побудови універсальної культури людства: бог як творець культури «...створив одну лише й єдину людину, ... щоб та

ким чином сильніше викликати в ньому прагнення до суспільної єдності та злагоди...» [3].

З давніх часів, зокрема в середні століття, діалог виконував переважно моральну функцію. Своєрідний приклад являють собою внутрішньо діалогічні філософські трактати Абельяра (1122 р.). У них він передбачив як діалог конфесій, так і діалог культур [1].

Можна припустити, що відомі християнські принципи рівності народів і племен, які пропагували в загальних рисах еволюцію прогресу від варварства язичництва до християнства, теоретично не визнавали протистояння «ми — вони». Але на практиці подібне протистояння існувало. Нагадаємо, що теза «ми» трактувалася як еталон, мета культури, «вони» — як докультура, яка з часом може стати культурою. З іншого боку, спроби нав'язування християнських цінностей світовій спільноті нагадувала б монолог замість діалогу.

Одним із перших, хто зробив спробу поєднання карколомних окреможностей різних культур, був неаполітанський філософ Джанбатиста Віко. Він спробував обстояти тезу автономності культур [16]. Однак у XVIII ст., коли домінували в суспільстві ідеї про тотальну культурну єдність, ідеї Джанбатиста Віко не набули визнання. Зауважимо, що в той час тільки єдина робота Ш. Монтеск'є «Про дух законів» заперечувала загальну європейську суспільну думку. Ш. Монтеск'є підкреслював, що дуже складно змінити характер народів: «краще змінити їх через інші звичаї, тобто через спілкування... чим більше народи спілкуються, тим легше вони змінюють свої звичаї» [17].

Однак найуспішнішою теорією діалогових форм комунікації в Новий час стали розробки Канта, які він висловив у теорії «недоброзичливого спілкування людей». На його думку, людина може відчужити себе такою, якщо спілкується з подібною собі, тобто — людиною [12]. Водночас зауважимо, що комунікаційна програма Канта була своєрідною передумовою концепції діалогу, яку розвив Гегель, який трактував комунікаційну програму, ґрунтуючись на ідеї універсального Розуму. При цьому Гегель інтерпретує ідею загальних та окремих, притаманних кожній культурі, самотутніх цінностей. У цілому ж комунікаційна, діалогова програма Гегеля являла собою своєрідні паростки раціоналістичної культурологічної думки XIX ст. [8].

Проблематикою діалогічних відносин цікавилися й інші німецькі філософи: Й. Фіхте, Ф. Шеллінг. Пізніше Л. Фейєрбах на основі ідей Фіхте про інаковість та взаємозумовленість «я» та «іншого» започаткував вивчення діалогу початку XX ст. [22]. Зі свого боку І. Гердер стверджував, що взаємодія культур веде до збереження культурного різноманіття, а ізоляція культур призведе до загибелі культури. При цьому, на його думку, зміни не повинні торкатися «ядра» культури [9].

Саме завдяки активному або пасивному діалогу народів різних країн були сформовані сучасні культури. Адже діалог народів, їх культур, зазвичай, сприяв виникненню нових наукових парадигм. Так, діалог в античності свідчив про те, що міфічна свідомість змінювалася

філософсько-дискурсивною, критичною. З іншого боку, діалоги доби Відродження засвідчили формування нового типу свідомості.

Нині існують чимало праць, в яких зображується світ як мозаїчний набір культурно-історичних типів. Нагадаємо: ще в епоху романтизму спостерігалися пошуки своєрідного ідеалу, які базувалися на спробах поєднання різноманітних культур. І це було пов'язано з прагненням подолання ізоляціонізму культур. Визначній ролі культури, діалогу культур, його психології приділяли увагу вчені різних народів та різних культур. Так, основоположник експериментальної психології В. Вундт трактував культуру як основу саморозвитку людства. При цьому він пов'язував цей розвиток з фундаментальними законами психології. Адже, як відомо, розвиток культури зумовлений ступенем еволюції колективістської психології та психології народів. Сама ж перспектива діалогу між народами багато в чому залежить від рівня розвитку їх психології [6].

У суспільній науковій думці другої половини XIX ст. поняття культури все частіше згадується в статусі наукової категорії. Вона вже означає не тільки й не стільки високий рівень розвитку суспільства, перетинаючись з категоріями «цивілізація», «суспільна економічна формація». Зауважимо, до речі, що це поняття вводить К.Маркс і вказує: основа інтеграції культур корениться в економічних зв'язках та різних формах політичного об'єднання народів. І все ж таки представники наукової думки світу, маючи різні уявлення про культуру, однак — аналіз комунікативного процесу свідчить, що саме він став основним фундаментом на шляху формування діалогу культур.

Проблеми діалогу як такого й у галузі культури зокрема у своїх працях торкалися представники різних наукових шкіл. Так, у XX ст. на складність та багатовимірність діалогу вказували М. Бубер, Ф. Гогартен, Ф. Розенцвейг, О. Розеншток-Хюссі, Г. Коен, Ф. Ебнер та ін. Однак у розробці теорії діалогу пальма першості належить Мартину Буберу. Його головним кредо було трактування буття як діалогу між Богом і людиною, людиною і світом. Основою згаданої концепції М. Бубера був принцип діалогу. Людина набуває своїх рис, сутності тільки завдяки діалогу із собі подібними [4].

Показово, що до 80-х рр. XX ст. в соціумі, працях вчених переважала оцінка діалогу культур як процесу, що вів до синтезування культур. З 90-х рр. XX ст. ці тенденції й оцінки пронизані визнанням реального різноманіття діалогу культурно-історичних систем. При цьому на перший план виносяться інтереси і права народів як етнокультурних спільностей. Водночас для ліберальних концепцій було характерне домінування інтересів і прав індивідів. У цілому ж, як довів широкий історичний аналіз генези та становлення діалогу в цілому й культури зокрема процеси взаємодії народів та їх культур були набагато складнішими. Адже ніякого безпосереднього прямого «перекачування» досягнень високорозвиненої культури в менш розвинену не спостерігалося. І побудова на таких спрощених постулатах концепції про взаємодію культур як джерела прогресу виявилася недієздатною.

Проблеми генези й еволюції діалогу в цілому й у галузі культури зокрема вивчали вчені різних галузей наукових знань: у галузі соціолінгвістики — Л. Щерба, Л. Якубинський, літературній та філософській герменевтиці — Х. Гадамер, феноменології — Х. Гусерль, М. Мамардашвілі, фундаментальній онтології — М. Хайдегер, літературознавстві та семіотичі — С. Аверінцев, М. Бахтін, М. Лакшин, Ю. Лотман, в основах комунікації — А. Моль, В. Борев та ін. Взаємодію культур досліджували К. Леві-Строс, С. Артановський, С. Арутюнов, Б. Срасов, Л. Іонін, М. Іконнікова та ін. До того ж, як з'ясувалося, спілкування різних культур відбувається в міру предметних перехрещень і, переважно, завдяки мові. За Х. Гадамером, наприклад, діалог є своєрідною аплікацією свого та чужого [7].

Теорія діалогу набула свого подальшого продовження й у ХХ ст., коли в наукових поглядах про культуру романтизм остаточно витісняється всеохоплюючим процесом логіки мислення. Філософсько-культурологічні парадигми того часу спрямовувалися на збереження відмінностей в ієрархії та інтеграції культур. Так, К. Леві-Строс зазначав: «...світова цивілізація не може бути у світовому масштабі нічим іншим, ніж коаліцією культур, кожна із яких зберігає свою самобутність» [15]. У цей час людство поглинає потік весвітньої взаємності. Кожна культура завдяки діалогу з іншою культурою, якщо історичний досвід довів, що культура зупиняється в розвитку, не бере участі в діалогах з іншими культурами. Діалог «я — ти» стає універсальним.

На той час у розробці теоретичних питань культурології лідирували школи культурфілософів, які трактували концепцію діалогу як «способу буття культури». Зауважимо, що культурологи на сучасному етапі перейшли до аналізу нового типу буття людства в культурі. Наприкінці ХХ ст. культура все більше в усіх сферах життя полонить людське буття. Діалог культур стає базою пізнання народів, базою їх порозуміння. «В глибинній ідеї діалогу культур формується нова культура спілкування. Мислення й буття іншої людини не тільки поглиблене в кожному з нас, воно — інше мислення, інша свідомість, внутрішньо нагальна для нашого буття» [5].

Отже, тільки завдяки взаємодії світоглядів різних народів відбуваються міжкультурні взаємозв'язки. У цьому разі нас цікавлять, у першу чергу, проблеми розкриття системи взаємодії культур націй та народів. При цьому можна виділити два види взаємодії: по-перше, взаємодії на рівні мовному, вербальному і, по-друге, на рівні діалогу різноманітних складових кожної із культур, тобто зовнішній і непрямий, складний внутрішній характер.

Характерно, що діалог культур одночасно базується на імперативах «чуже» та «своє». Отже, плідна взаємодія культур у діалоговому режимі сприяє формуванню єдиного поля загальної культури на різноманітних смислових та внутрішньо наявних у різних культур рамках. При цьому визнання цих особливостей кожної культури веде від монологічності до діалогового режиму спілкування. Тобто людство поступово формує єдиний культурний простір паралельно зі збереженням особливостей кожної національної культури.

Діалог як спільність культурологічних взаємодій поступово формує їх загальні цінності. Як підкреслював Х. Ортега-і-Гасет, діалог при цьому набуває багаторівневого глибинного загальнолюдського характеру. «Діалог, — підкреслював він, — лише тоді діалог, коли він може здійснюватися як нескінченне розгортання і формування нових стилів кожного феномену культури, що вступає в діалог. У процесі складного, багатошарового діалогу культур відбувається формування загальнолюдських цінностей» [19].

В основі діалогу, зазвичай, — потреба в налагодженні взаємозв'язків між народами, необхідність у взаємодопомозі та взаємозбагаченні. Діалог культур, у свою чергу, є об'єктивною необхідністю та умовою розвитку різних культур. У процесі, діалогу культур виникає взаєморозуміння, що сприяє мирній співпраці та взаємозбагаченню, — як духовному, так і матеріальному. Отже, діалог культур, який базується на толерантності та взаєморозумінні, надає можливість збереження ідентифікаційних національних особливостей кожної із культур. Саме такий шлях діалогу сприяє формуванню в цивілізаційно-глобалізаційному просторі загальнолюдських культурних цінностей при збереженні національних, ментальних ознак культури кожного народу.

Зауважимо, що сам діалог культур можливий тільки при наявності потреби народів у ньому. При цьому він можливий лише при певному взаємному визначенні їх культурних кодів, спільних ментальних ознак. Тільки в процесі діалогу культур можливі взаєморозуміння, взаємовизнання глибинних національних ознак різних культур, що сприяє духовному взаємозбагаченню та створенню світового культурного простору й загальнолюдських цінностей взаємодіючих культур. Неможливо не нагадати, що на цьому шляху каменем спотикання для діалогу культур різних націй і народів залишається суперечність між процесами збереження національних ознак культур та формуванням загальнолюдських культурних цінностей. Характер взаємодії національних культур доводить, що без визнання кожного народу неможливе етнокультурне існування взагалі. Адже діалог культур уможливило компаративістський аналіз унікальних ознак кожної культури, її специфіки. У формуванні світового соціокультурного простору домінуючу роль нині відіграє діалог культур Заходу і Сходу. Саме він набув у сучасних умовах загальнолюдської значущості. Показово, що Україна в цьому діалозі відіграє особливу роль, адже вона географічно є своєрідним плацдармом перетинання культур Сходу і Заходу, Європи й Азії. З давніх часів відбувається процес перетинання та синтезування східних і західних культурних традицій. Подібні процеси ведуть до необхідності посиленого діалогу культур різних народів у самій Україні. Вони позитивно позначилися на формуванні загальнолюдських цінностей. Але ці процеси ж не могли не позначитися на характері самої культури України. І сьогоднішні культурні глобалізаційно-цивілізаційні процеси несуть певні ризики й загрози існуванню національних, ментальних ознак української культури.

І все ж таки слід нагадати та підкреслити, що діалог культур базується, перш за все, на пріоритетах загальнолюдських цінностей. Як відомо, К. Леві-Строс завжди підкреслював необхідність збереження різноманітних і неповторних ознак національних культур. Він наголошував, що «...інтегральні відносини з іншою культурою вбивають творчу оригінальність обох сторін» [14]. Адже діалог постає як важливим методологічним принципом розуміння та пізнання культури. У процесі діалогу виявляються сутнісні ознаки культури. Діалог можна трактувати як іманентну складову історичного процесу, як універсальний принцип, що забезпечує саморозвиток культури. Саме в результаті взаємодії культур виникли всі історико-культурні цінності, відбувався процес становлення мовних форм, трансформувалася творча думка.

Цікаво відзначити, що рівень і ступінь розвитку культури, духовність суспільства в цілому й людини зокрема багато в чому залежать від рівня й ступеня задоволення функціональних та побутових потреб людини. Чим більше й повніше задоволення цих потреб, тим вимогливіше людина до них ставиться й тим більше часу та можливостей у неї для духовного оновлення та зростання. При цьому суто функціональні характеристики побутових запитів людини втрачають свою провідну сутність. Та ж їжа, одяг, помешкання та ін. стають своєрідним елементом соціокультурного самовираження особистості в суспільній практиці.

Таким чином, зі зростанням суто матеріальних можливостей людини в суспільстві змінюються стандарти соціокультурних орієнтацій, як і динаміка характеру потреб людини.

Діалог різних культур, зазвичай, це діалог різних типів духовності, різних менталітетів, різних соціальних систем. Наявність діалогу із позасвропейськими культурами, наприклад, передбачає наявність певного знання й розуміння цих культур. На думку Мірча Еліаде: «...рано чи пізно діалог з «іншими» — представниками традиційних, азійських та «первісних» культур — має початися вже не на нинішній емпіричній та утилітарній мові (яка здатна висловити лише соціальні, економічні, політичні, медичні реалії та ін.), а на мові культури, що здатна до висловлення людських реальностей та духовних цінностей. Такий діалог неминучий; він вписаний в Історію. Трагічною наївністю було б думати, що його можна до нескінченності вести на ментальному рівні, як це відбувається зараз» [24].

На думку Хантінгтона, змістова багатобарвність культур від початку передбачає їх своєрідну замкнутість і потребує діалогу. За його концепцією, локальна культурна замкнутість може бути порушена тільки через діалог з іншою культурою. Через філософію взаємодії загальнолюдське проникає в діалог культур, надаючи можливість кожній культурі зробити свій внесок у духовний потенціал загальнолюдського характеру. Цей духовний арсенал являє собою певні здобутки всього людства, який є результатом взаємодії народів у процесі діалогу їх культур. При цьому діалог — своєрідна форма міжнаціонального спілкування, яке передбачає, з одного боку, взаємозбагачення

національних культур, а з другого, — збереження їх самобутності. Загальнолюдська культура нагадує дерево з багатьма гілками. І, як уже підкреслювалося, культура того чи іншого народу може розвиватись тільки в тому разі прогресує загальнолюдська культура. Саме тому, сприяючи процвітання національної етнічної культури, необхідно піклуватися й про розвиток єдиної та різноманітної загальнолюдської культури. Відомо, що будь-яка національна культура єдина і неповторна, а її внесок у загальнолюдську духовну скарбницю своєрідний і унікальний. Без урахування ступеня й рівня взаємозв'язків культур народів світу в режимі діалогу неможливі пізнання та визнання історії будь-якої культури. [23].

Таким чином, діалог культур домінує в процесі еволюції культур різних націй, різних народів. При цьому духовна культура кожного народу відображає життя соціуму, внутрішній світ людини, сенс самого буття. Отже, функціонування людини земної цивілізації в глобалізаційному сучасному світі неможливе поза взаємодією культур у режимі діалогу. Ізоляція тієї чи іншої національної культури призводить до її занепаду. Водночас як взаємозв'язки культур ведуть до розквіту не тільки своєї національної культури, а й інших культур.

На сучасному етапі в умовах глобалізаційно-цивілізаційних трансформацій роль діалогу культур неймовірно зростає. Однак водночас умови для діалогу культур значно погіршилися. На його шляху виникла маса проблем. Як зазначив учений із Новосибірська О. Гордієнко: «Вирішення цих проблем передбачає таку глобалізацію взаємодії культур у просторі й часі, при якій реальністю стає самореалізація всіх і кожної культури через взаємодію всіх з кожною й кожної з усіма іншими. На цьому шляху проблематизується сам механізм взаємодії культур» [10].

Отже, діалог культур був і є домінуючим в еволюції людства. З давніх давен, протягом тисячоліть формувався процес взаємозбагачення національних культур, із яких складалася унікальна мозаїка цивілізації. Слід зауважити, що процес взаємодії діалогу культур є нелінійним, складним. Адже не всі складові національної культури об'єктивно можуть сприяти накопиченню культурних цінностей. Процес діалогу культур тим плідніший, чим ближче ментально ці культури, особливо це стосується художніх культур, їх компонентів.

У процесі аналізу проблем становлення та розвитку діалогу культур важливо пам'ятати, що останній не можна оцінити поза проблем діалогу релігій. Адже українська православна церква кілька десятиліть вела активний діалог зі всіма людьми доброї волі. На сучасному етапі такий діалог дещо завмер. У постперестройковні роки, в роки незалежності в Україні під впливом радикально-фундаменталістських догм, боротьби представників різних конфесій за верховенство своєї конфесії призвели до велетенського церковного розколу. У результаті міжхристиянський діалог виявився практично замороженим, що негативно позначилося й на міжнародному авторитеті України. У той час як діалог культур в умовах поліетнічної та багатоконфесійної країни особливо важливий для єдності та могутності. Взаємодія культур

в Україні багато в чому має нині політичну спрямованість, що заважає не тільки консолідації суспільства, а й збагаченню країни, її внеску у світову культурну скарбницю, боротьбу за мир.

Як підкреслювалося, на сучасному етапі в умовах глобалізаційно-цивілізаційного розвитку роль діалогу культур вийшла фактично на перший план земних проблем. Відчутно посилився взаємовплив культур одна на одну, особливо — Сходу й Заходу. Так, філософія й культура Сходу зі своєю ідеєю внутрішньої гармонії відчутно вплинула на американську індустрію, особливо на індустрію косметики, харчування тощо. Ще не так давно взаємозв'язки, взаємовплив культури Сходу і Заходу були малопомітними, але сьогодні вони є фактично домінуючими. Діалог цих культур, їх взаємодоповнення та взаємозбагачення стали настільки щільними, що дедалі більше нагадують взаємозв'язок двох нерозривних начал — «інь» і «ян» [25].

Крім того, діалог культур стає стрижнем у зовнішній політиці різних країн Сходу й Заходу, наповнюючи все більше культурологічним змістом зовнішню політику різних держав. Отже, як з'ясується, на сучасному етапі в добу цивілізаційної глобалізації поступово формується система міжнародного діалогу культур. У справі формування діалогу культур на міжнародній арені складно переоцінити роль ЮНЕСКО. Адже відомо, що проблематика діалогу між цивілізаціями, культурами та народами складає основу стандартної діяльності ЮНЕСКО. Свідченням того, що розвиток діалогу в ім'я миру — основна місія ЮНЕСКО, є оголошення 2001 р. ООН Міжнародним роком діалогу між цивілізаціями, культурами та народами. І цим роком став 2001 р. саме після 2001 р. були проведені в режимі діалогу культур численні міжнародні конференції та зустрічі на високому рівні, впроваджено багато важливих міжнародних ініціатив, організованих ЮНЕСКО в різних країнах та регіонах. Усе це відбулося в резолюціях, деклараціях, програмах та публікаціях і сприяло поширенню діалогу культур. Водночас ЮНЕСКО та її організації, розкиданими по всьому світі, багато зроблено для визнання та збереження всесвітньої культурної спадщини, що сприяло зміцненню взаємозв'язків між народами і культурами різних регіонів світу [11].

Нині, в умовах глобалізації, діалог культур між народами світу важливий, як ніколи раніше. Людство постало перед прірвою кризових, нестабільних ситуацій, воно стало дещо вразливішим. Саме тому люди прагнуть до міжнародного культурного обміну та взаєморозуміння в ім'я миру і злагоди. І не даремно ще у 2001 р. на Генеральній конференції ЮНЕСКО була прийнята резолюція, яка закликала «до міжнародного співробітництва з метою запобігання та викорінення терактів». У ній також підтверджується необхідність діалогу, побудованого на ідеї єдності людства, загальних для всіх людей цінностях, визнанні культурного різноманіття [11]. У вересні 2005 р. на Всесвітньому саміті ООН Голови держав і урядів взяли на себе обов'язок розвивати діалог між цивілізаціями, зміцнювати культуру світу на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях. При цьому організувати цю роботу повинна була ЮНЕСКО. Втілення в життя вказаних

та інших заказів світової громадськості сприяли поширенню у світовому просторі діалогу культур.

Зауважимо, що після початку економічної світової кризи роль діалогу культур значно зросла. Посилилась робота під егідою ЮНЕСКО щодо поширення діалогу культур різних народів та процесів обстоювання принципів свободи слова й поваги до культурних і релігійних символів. Показово, що нині держави-члени ЮНЕСКО вже піклуються не стільки про гасла з питань діалогу між культурами та цивілізаціями, скільки до реальних результатів, конкретних підходів і практичних дій в усіх сферах діяльності ЮНЕСКО: культурі, освіті, науці, соціальній комунікації та інформації тощо.

Як не дивно, але багато програм ЮНЕСКО у сфері міжкультурного діалогу базуються на концепції так званих «шляхів». Історія знала багато таких шляхів: «Великий шовковий шлях», «Невільницький шлях», «Залізний шлях» в Африці та ін. Історичний досвід доводить, що всі вони через культуру та мистецтво, торгівлю та міграцію сприяли культурному діалогу. До того ж, ці процеси шалено прискорила глобалізація цивілізації. З одного боку, глобалізаційно-цивілізаційні процеси прискорили культурний обмін між народами, їх діалог, з іншого — глобалізація призвела до загрози існування ідентифікаційних національних ознак різних культур та різних менталітетів. Проблема «свій-чужий» у добу глобалізації, особливо в галузі культури, набула своєї гостроти. І знов-таки тільки міжкультурний діалог здатен сприяти зміцненню соціальної згуртованості та сталому розвитку людства.

У контексті вказаного особливо нагальною стає проблема ролі діалогу релігійного, від якого багато в чому залежить і доля діалогу культур у цілому.

Саме тому в сучасному світі на тлі наростаючих внутрішньо- та міжрелігійних конфліктів у програмах ЮНЕСКО все більше уваги приділяється питанням міжконфесійного діалогу, діалогу між різними релігіями та духовними традиціями. Подібні конфлікти виникають, зазвичай, на тлі нерозуміння або неприйняття інших культур чи традицій. Саме тому вказана програма ЮНЕСКО розцінюється як важливий аспект міжкультурного діалогу. Основна увага в програмі зосереджена на взаємодії та взаємовпливі різних релігій, духовних та гуманістичних цінностях, а також на необхідності ґрунтовніших знань щодо інших культур і релігій. Після конференцій, міжнародних зустрічей на високому рівні, міжрелігійних конференцій, організованих ЮНЕСКО, було намічено створити кафедри ЮНЕСКО в різних країнах. Ці кафедри мали за мету створення комплексної системи, яка б передбачала наукові дослідження, підготовку спеціалістів, інформаційно-документаційну діяльність на місцях. При цьому названі кафедри мали сприяти гуманітарно-культурологічному діалогу між собою та вищими навчальними закладами, при яких вони створені.

Окрім того, для поширення взаємного співробітництва через діалог культур і цивілізацій ЮНЕСКО накреслила своєї програму:

- створення бази духовних пріоритетів, прийнятних для більшості народів;
- створення відповідних програм співпраці на регіональному та субрегіональному рівнях, їх практична спрямованість;
- об'єднання під егідою ЮНЕСКО навколо вказаної програми не тільки представників державних структур, а й усіх зацікавлених організацій та верств населення, особливо молоді та жінок;
- долучення до виконання культурологічно-діалогових програм релігійних організацій;
- вивчення ролі жінок у здійсненні діалогу культур та розширення прав жінок.

У реалізації вказаної програми важливу роль відіграли зобов'язання, що прийняті в червні 2005 р. в Рабаті. У цьому напрямі здійснено практичні заходи згідно з компетенцією ЮНЕСКО, і всі організації, що брали участь у Рабатській конференції, висловили рішучість і надалі просуватися по наміченому шляху діалогу культур [11].

Як уже наголошувалося, доба глобалізації поставила перед світовою цивілізацією багато кардинальних, доленосних питань, вирішення яких нагально потребує міжнародного діалогу культур. У зв'язку з цим проблеми відкритості до діалогу народів світу та їх взаєморозумінню в сучасному світі набувають доленосного значення. І якщо раніше було достатньо взаєморозуміння між народами, їх доброї волі, то нині виникла потреба в крос-культурних підходах, при яких наявне розуміння особливостей культур інших народів: «усвідомлення відмінностей в ідеях, звичаях, культурних традиціях, притаманних різним народам, здатність побачити спільне й різне між культурами та подивитися на культуру власної спільноти очима інших народів» [13, с. 47]. З іншого боку, можливість розуміння культури іншого народу потребує досконалого пізнання вітчизняної культури, тобто успіх діалогу культур на сучасному етапі розвитку світової спільноти можливий і буде успішним тільки за умови глибокого знання своєї національної культури й визнання культури інших народів.

Як доводить історичний досвід, діалог культур різних народів багато в чому залежить не стільки або не тільки від формальних контактів функціонерів, скільки від неформальних контактів видатних лідерів націй, творчих, наукових і мистецьких колективів та їх представників.

Таким чином, діалог культур на сучасному етапі є конче необхідним не тільки для збереження миру, а й для взаємозбагачення, взаєморозвитку, взаємного обміну досвідом, як у межах визначених культур, так і в масштабах загальносвітової культури. Можна априорі стверджувати, що діалог культур є запорукою самозбереження світової спільноти. І, як ми вже переконалися, діалог культур у сучасному світі — процес складний і часто потребує делікатності у його здійсненні. Адже необхідно задовольнити інтереси й потреби кожної із сторін-учасників діалогу.

Отже, з певною долею умовності, можна стверджувати, що основою еволюції діючої моделі культури, як національної так і світової

є діалог самих національних культур. Водночас діалог культур — це й спосіб зняття суперечностей як між різними полюсами думок у замкнутах культурологічних середовищах національних систем, так і між культурами й соціумами різних народів світу, є, на наше глибоке переконання, запорукою світового культурологічного синтезу та сталого розвитку земної цивілізації.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що аналіз процесів виникнення та становлення діалогу як такого та в галузі культури зокрема доводить пряму залежність ефективності сталого перспективного розвитку земної спільноти від рівня і масштабів його заснування в добу цивілізаційної глобалізації. Провідна роль організатора вказаних процесів еволюції діалогу культур у світовому масштабі має належати глобальним центрам, перш за все ЮНЕСКО та її інституціям. Саме їх діяльність стала координуючою в галузі еволюції діалогу культур, налагодженні сталих культурологічних взаємозв'язків між регіонами, континентами, різними націями та народами світу.

Список літератури

1. Абельяр П. Теологические трактаты / Петр Абельяр. — М. : Прогресс: Гнозис, 1995. — 411с. — (Философская школа).
2. Аверинцев С. Образ античности в западноевропейской культуре XX в. Некоторые замечания // Новое в современной классической филологии / ред. С. С. Аверинцев. — М. : Наука, 1989. — С. 10.
3. Августин А. Творения. Т. 2. Теологические трактаты / Блаженный Августин. — СПб. : Алетейя ; К. : УЦИММ-Пресс, 1998. — 749 с.
4. Бубер М. Два образа веры : [сборник] / Мартин Бубер. — М. : Республика, 1995. — 462 с. : ил.
5. Вострякова Ю. В. Проблемы познания в диалоговом пространстве современной культуры / Ю. В. Вострякова // Философско-методологические проблемы науки и техники. — Самара, 1998. — С. 80.
6. Вундт В. Проблемы психологии народов / Вильгельм Вундт. — СПб. [и др.] : Питер, 2001. — 159 с. — (Психология — классика).
7. Гадамер Х. Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики: пер. с нем. / Х. Г. Гадамер. — М. : Прогресс, 1988. — 699 с.
8. Гегель Г. В. Ф. Система наук. Ч. 1. Феноменология духа / Г. В. Ф. Гегель. — СПб. : Наука, 2006. — 443 с.
9. Гердер И. Избранные сочинения. — Л. : Гослитиздат. Ленингр. отд-ние, 1959. — 392 с.
10. Гордиенко А. А. Антропологические и культурологические предпосылки коэволюции человека и природы : философско-антропологическая модель коэволюционного развития / А. А. Гордиенко. — Новосибирск : ЦСА, 1998. — 87 с.
11. Диалог культур, народов, цивилизаций [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.unesco.ru/files/docs/>. — Загл. с экрана.
12. Кант И. Критика способности суждения : пер с нем. / И. Кант. — М. : Искусство, 1994. — 365 с. — (История эстетики в памятниках и документах).
13. Лапшин А. Г. Международное сотрудничество в области гуманитарного образования : перспектива кросс-культурной грамотности / А. Г. Лапшин // Кросскультурный диалог : компаративные исследования в педагогике и психологии : сб. ст. — Владимир, 1999. — С. 45–50.

14. Леви-Стросс К. Первобытное мышление / К. Леви-Стросс. — М. : Республика, 1994. — 382 с. : ил. — (Мыслители XX века).
15. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс ; пер. с фр. В. В. Иванова. — М. : Наука, 1985. — 535 с.
16. Лифшиц М. Джамбаттиста Вико / М. Лифшиц // Основания новой науки об общей природе наций / Вико Дж. — Киев, 1994. — С. 3–19.
17. Монтескье Ш. Л. Избранные произведения. — М. : Госполитиздат, 1955. — 800 с.
18. Никитин В. От диалога конфессий к диалогу культур / В. Никитин // Русская мысль. — Париж, 2000. — С. 26.
19. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Хосе Ортега-и-Гассет. — М. : Инфра-М : Весь Мир, 2000. — 700 с.
20. Послание к Галатам // Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового Завета. — Брюссель, 1983. — С. 125.
21. Сайко Э. В. О природе и пространстве «действия» диалога / Э. В. Сайко // Социокультурное пространство диалога. — М., 1990. — С. 10.
22. Фейербах Л. Сочинения : в 2 т. — М. : Наука, 1995. — 2 т.
23. Хантингтон С. Третья волна : Демократизация в конце XX века. — М. : РОССПЭН, 2003. — 365 с. : ил.
24. Элиаде М. Мефистофель и андрогин / М. Элиаде ; пер. с фр. Е. В. Баевской, О. В. Давтян. — СПб. : Алетейя : Унив. кн., 1998. — 374с.
25. Яценко Е. Восток и запад : взаимодействие культур / Е. Яценко // Культура в современном мире : опыт, проблемы, решения. — М., 1999. — Вып. 1. — С. 32–37.

Надійшла до редколегії 17.11.2010 р.